



Factsheet hoogbegaafdheid

Tijdens het stellen van een diagnose is het belangrijk bewust te zijn van de verschillende tekenen van hoogbegaafdheid. Om hoogbegaafdheid te kunnen onderscheiden van meer voorkomende ziektebeelden als autisme en ADHD, is het belangrijk te weten wat de belangrijkste verschillen zijn met hoogbegaafdheid.

In het kader van verheldering en overzichtelijkheid is besloten vanuit het lab een factsheet te vormen omtrent hoogbegaafdheid. Hierbij werd met name vanuit het oogpunt van de behandelaren van Pro-Juventus gedacht, en niet zozeer vanuit een algemeen informatief kader. Er ligt een sterke nadruk op kinderen en ontwikkeling, en daarnaast wordt aandacht besteedt aan differentiaal diagnose en comorbiditeit.

In dit factsheet wordt kort uiteengezet welke symptomen in het bijzonder kenmerkend zijn voor hoogbegaafdheid; zowel de direct waarneembare eigenschappen als de daaruit resulterende problemen en gedragingen. Er wordt toegelicht waar naar gekeken kan worden wanneer er twijfel bestaat tijdens de diagnose.

Een kenmerkende eigenschap van hoogbegaafde kinderen is een asynchrone ontwikkeling. Dit kan er bij een onvoldoende complete analyse toe leiden dat er een vertekend beeld ontstaat, waarbij vaardigheden die verder dan gemiddeld zijn ontwikkeld buiten beschouwing blijven.

Er wordt kort opgesomd welke problematiek voort kan komen uit de verschillende eigenschappen van hoogbegaafdheid die op zichzelf vaak als positief worden beschouwd. Tot slot wordt een overzicht gegeven van mogelijke gedragspatronen die kunnen ontstaan wanneer deze problematiek in stand wordt gehouden.

Auteur: E. K. Mathiew

Organisaties rond hoogbegaafdheid

Landelijk InformatieCentrum Hoogbegaafdheid
<http://www.lich.nl/content/>

Pharos – Landelijke vereniging van ouders met hoogbegaafde kinderen
www.pharosnl.nl

Bekina - een vereniging voor kinderen en adolescenten die hoogbegaafd en/of uitzonderlijk getalenteerd zijn, hun ouders, leerkrachten en opvoeders.
www.bekina.org

Choochem - Een landelijke vereniging ter ondersteuning van hoogbegaafde christenen in kerk, school en samenleving
www.choochem.nl

ECHA Nederland – Vereniging van specialisten op het gebied van advisering, begeleiding en coaching van hoogbegaafde kinderen en volwassenen, en betrokken ouders.
www.echanetwerk.nl

HINT – Belangenbehartiging hoogbegaafdheid. HINT-verenigingen richten zich op het behartigen van de belangen van hoogbegaafden in onderwijs en ontwikkeling.
www.hintnederland.nl

Instituut Hoogbegaafdheid Volwassenen - Het IHBV gaat bij het opzetten van activiteiten en projecten uit van de vragen en behoeften van hoogbegaafde volwassenen.
www.ihbv.nl

Radboud Universiteit Nijmegen – Centrum voor BegaafdheidsOnderzoek (CBO)
www.ru.nl/its/cbo

Matilda Fonds
www.matildafonds.nl

SENG (Supporting the Emotional Needs of the Gifted)
(www.sengifted.org)

Potential Plus UK
(www.potentialplusuk.org)

Intensiteit en sensitiviteit

Twee eigenschappen zijn in het bijzonder kenmerkend voor mensen met hoogbegaafdheid; intensiteit en sensitiviteit. Emotionele en sociale sensitiviteit komen bij hoogbegaafden bijna twee keer zo vaak voor als bij niet-hoogbegaafden. Bijna een kwart van de hoogbegaafden ervaart dergelijke problematiek (Janos & Robinson, 1985).

Definities van intelligentie en hoogbegaafdheid

- Intelligentie is de vaardigheid een probleem op te kunnen lossen of iets te creëren dat door een gegeven cultuur wordt gewaardeerd (Gardner, 1983).
- Volgens Renzulli's *Three Ring Concept* (1985) hebben hoogbegaafde mensen naast een bovengemiddelde intelligentie een hoge mate van creativiteit en een hoog doorzettingsvermogen. Door de combinatie van deze factoren blinken ze uit in verschillende activiteiten.

Hoogbegaafden hebben geregeld last van een hoge **sensitiviteit** voor prikkels. Dit kan zich bijvoorbeeld uiten in sensitiviteit voor emoties, geluiden, aanraking en smaak. Een kind kan bijvoorbeeld tijdens het zien van iets negatiefs op het nieuws in huilen uitbarsten, het geluid van TL buizen bewust ervaren en het kind kan ongemakkelijk worden van labels die aan hun kleding blijven zitten.

Intensiteit kan zich uiten in emotionele reacties, intellectuele interesses, rivaliteit, conflicten met autoriteiten en fysieke en motorische rusteloosheid (Silverman, 1993; Webb, 1993).

De hogere intensiteit en sensitiviteit die kenmerkend zijn voor hoogbegaafden hebben zowel positieve als negatieve implicaties. Enerzijds kan dit leiden tot de ontwikkeling van creatieve en innoverende individuen op het gebied van kunst, exacte wetenschap en geesteswetenschap. Aan de andere kant kunnen deze mensen sneller overmand worden door emoties en eerder geneigd zijn tot intensief en onacceptabel gedrag.

Differentiaal diagnose

Hoogbegaafdheid wordt bij kinderen vaak ten onrechte gediagnosticeerd als ADHD, autisme, depressie of een bipolaire stoornis (Webb et al., 2004).

Een hoog energie niveau is kenmerkend voor hoogbegaafde mensen. Dit leidt tot impulsiviteit, veel praten en een hoge mate van afleidbaarheid; dit beeld doet denken aan symptomen die kenmerkend zijn voor **ADHD**.

Sociaal gezien hebben hoogbegaafden de nodige problemen. Kleine conflicten kunnen zij zwaar op zich nemen en daarnaast hebben zij ongewone, tijdrovende interesses. Deze gedragingen kunnen ertoe leiden dat een hoogbegaafd kind de diagnose **autisme** krijgt.

Andere alternatieve diagnoses die worden gesteld bij hoogbegaafdheid zijn ODD, ADHD, stemmingsstoornissen en OCD. Bij al deze ziektebeelden kan er uiteraard sprake zijn van een comorbiditeit met hoogbegaafdheid.

Dromen

Twintig procent van de hoogbegaafde kinderen heeft significant minder slaap nodig dan andere kinderen. Daarnaast heeft een andere twintig procent juist meer slaap nodig dan anderen. Lange termijn studies tonen aan dat van dit verschil ook tijdens de volwassenheid sprake is (Webb & Kleine, 1993; Winner, 2000).

Sommige hoogbegaafde kinderen kunnen, met name wanneer zij in het verkeerde onderwijs geplaatst zijn, een neiging hebben zich af te zonderen, zich verdiepen in de mechanische werking van dingen en daarnaast ordelijkheid en precisie nastreven. Deze gedragingen kunnen leiden tot het onterecht gediagnosticeerd worden van **autisme**.

Deze 'symptomen' verminderen of verdwijnen wanneer zij in aanraking komen met leeftijdgenoten met wie zij intellectuele interesses en passies delen. Hierbij is sprake van wederzijdse communicatie en een neiging tot delen. Hiermee onderscheidt dit gedrag zich van autisme-spectrum stoornissen.

Asynchrone ontwikkeling

Hoewel het aannemelijk lijkt dat hoogbegaafde kinderen makkelijk leren en dus goede academische vaardigheden hebben, is er geen garantie voor goede prestaties op school. Cognitieve factoren leveren slechts voor ongeveer 50% een bijdrage aan academische vaardigheden (Brody, 1992). Bij een hoge intelligentie moet echter ook gekeken worden naar de verschillende vormen van IQ, en hoe deze zich tot elkaar verhouden.

Omgekeerde stigmatisatie

Hoogbegaafdheid wordt doorgaans onterecht gezien als een positieve ervaring en iets sociaal wenselijks. Veel hoogbegaafde kinderen worden echter gepest, presteren met opzet onder hun kunnen, ervaren angst en depressie, en hebben een verhoogde kans zichzelf schade toe te doen (Grobman, 2006). Tot 20 procent van deze kinderen verlaat school vervroegd (Renzulli & Park, 2000). Relaties met leeftijdgenoten verlopen doorgaans moeizaam (Webb, Meckstroth & Tolan, 1982; Winner, 2000)

Intensiteit, sensitiviteit en andere persoonlijkheidsfactoren worden sterker en hebben een groter effect op het individu wanneer het IQ hoger is dan 130 (Silverman, 1993; Webb, 1993; Winner, 2000). Bij kinderen met een IQ van 140 of hoger is het niet ongebruikelijk een verschil van 20 punten te vinden tussen het verbale IQ en het performale IQ (Silverman, 1993; Webb & Kleine, 1993; Winner 2000).

Veel hoogbegaafde kinderen vertonen een asynchrone ontwikkeling. Dit houdt in dat er sprake is van een onevenwichtige interne ontwikkeling die met name betrekking heeft op de sociale en academische vaardigheden, waarbij het sociale beoordelingsvermogen vaak achterblijft bij de intellectuele ontwikkeling (Silverman, 1993).

Handschrift als indicatie

Een overgroot deel van alle hoogbegaafde kinderen vertonen een slecht leesbaar handschrift. Dit komt doordat de ervaren gedachten sneller door het hoofd gaan dan de handen kunnen schrijven. Ook wordt schrijven niet gezien als een bezigheid die verfijnd dient te worden, maar puur als een middel tot communicatie (Webb & Kleine, 1993; Winner, 2000).

Hoge verschillen (meer dan zeven punten) tussen scores van subschalen komen tijdens intelligentie onderzoeken vaak voor. Zo kan het voorkomen dat het wiskundig inzicht veel verder ontwikkeld is dan het taalinzicht. Uit onderzoek bleek dat bij 42% van de studenten die in de bovenste 0,5% scoorden voor toelatingstesten voor universiteiten, de wiskundige en verbale subschalen meer dan één standaarddeviatie van elkaar verschilden. Bij de bovenste 0,1% was er bij 72% sprake van een dergelijk verschil (Achter, Lubinski & Benbow, 1996). Voor

hoogbegaafde kinderen zijn deze onderlinge verschillen een minder sterke indicatie voor een pathologische afwijking dan voor niet-hoogbegaafde kinderen.

Door leerproblemen of een asynchrone ontwikkeling kan er sprake zijn van een laag zelfvertrouwen. Reden hiervoor is dat er meer aandacht wordt besteedt aan de eigen tekortkomingen dan aan de sterke kanten.

Toewijding voor talent

Voor bezigheden of hobby's waar deze kinderen vaardig of getalenteerd in zijn is een bijna manische, intrinsieke motivatie aanwezig om zo bekwaam mogelijk te zijn in de betreffende vaardigheid.

Muzikaal onderlegde kinderen spelen uit zichzelf urenlang op een instrument, creatieve kinderen tekenen ieder beschikbaar moment van de dag en kinderen die een affiniteit hebben met wiskunde spenderen veel tijd aan het oplossen van bestaande, en het bedenken van nieuwe, wiskundige uitdagingen (Winner, 1996; Winner 1997).

Leeftijdgenoten

Introversie is veel voorkomend bij hoogbegaafden. Ze worden sneller gestimuleerd door zichzelf dan door anderen, en geven aan meer behoefte te hebben aan afzondering dan de meeste mensen (Csikszentmihalyi et al., 1993). Er wordt door hoogbegaafde adolescenten meer tijd alleen doorgebracht dan door de gemiddelde adolescent, maar in vergelijking jongere hoogbegaafden is er meer behoefte aan contact met leeftijdgenoten.

Er is een veel voorkomende behoefte aan leeftijdgenoten met een gelijkwaardig denkniveau. Uit een meta-onderzoek blijkt dat het op school groeperen op denkniveau academisch gezien de prestaties bevordert, en dat het bovendien geen negatieve sociale consequenties heeft (Kulik & Kulik, 1997).

Familie en opvoeding

Vaak wordt verondersteld dat hoogbegaafde kinderen worden gevormd door overambitieuze, sturende ouders. Kinderen gaven in onderzoek echter zelf aan dat

familieleden een positieve rol speelden in hun ontwikkeling (Winner, 2000). Hoewel er geen causale uitspraken gedaan kunnen worden, blijkt uit verschillende correlatieve onderzoeken dat deze kinderen doorgaans opgroeien in een stimulerende omgeving met veel intellectuele en artistieke prikkels (Csikszentmihalyi, Rathunde, & Whalen, 1993; Freeman, 1979; Gottfried, Gottfried, Bathurst, & Guerin, 1994; Moss, 1990).

Daarnaast blijkt dat deze ouders hun kinderen een bovengemiddelde hoeveelheid onafhankelijkheid geven (Colangelo & Dettman, 1983; Karnes, Schwedel, & Steinberg, 1984; Terman & Oden, 1947). Ook hier is echter sprake van een correlatieve verband.

Comorbiditeit

Vragen die gesteld kunnen worden om te bepalen of er naast hoogbegaafdheid nog sprake is van andere problematiek:

- Zijn de vertoonde gedragspatronen typisch voor hoogbegaafde kinderen (en/of volwassenen)?
- Vertoont het probleemgedrag zich alleen in specifieke situaties of verdeelt het zich over verschillende contexten?
- Is er sprake van vermindering van symptomen wanneer de persoon zich in de nabijheid bevindt van andere hoogbegaafden en/of een rijke, stimulerende omgeving?
- Kan het probleem het makkelijkst verklaard worden als een consequentie van een hoogbegaafd persoon die zich bevindt in een ongemakkelijke of ongewenste situatie?
- Leidt het probleemgedrag tot negatieve ervaringen van de persoon in het persoonlijk en/of interpersoonlijk functioneren, of leidt het slechts tot ietwat ongebruikelijke persoonlijke eigenschappen die zorgen voor licht ongemak? (Webb et al., 2004)

Tabel 1: Mogelijke problemen voortkomend uit sterke kanten hoogbegaafde kinderen

Sterke eigenschap	Mogelijke negatieve consequenties
Kan snel informatie opnemen en vasthouden	Weinig geduld met anderen; moeite met routine; overcompliceren.
Nieuwsgierig, zoeken naar waarde	Stelt ongepaste vragen; ongewoon sterke interesses
Intrinsieke motivatie	Eigenwijs; weigert sturing
Probleem oplossend, vermogen tot conceptualisatie, abstractie en synthetiseren	Weigert routinematige zaken, zet vraagtekens bij leerprocedures
Zoekt naar logische oorzaak-gevolg relaties	Weinig binding met niet-logische zaken zoals cultuur, tradities en gevoelens
Is voorstander van waarheid, rechtmatigheid, en het eerlijk houden aan de regels	Excessieve zorgen maken om humanitaire zaken
Behoeft andere zaken en mensen te organiseren	Stelt ingewikkelde regels op; gezien als bazig
Uitgebreide vocabulaire; veel kennis	Kan woorden gebruiken om te manipuleren. Raakt verveeld door school en leeftijdgenoten
Hoge verwachtingen van zelf en anderen	Intolerant, perfectionistisch; depressie gevoelig
Creatief/inventief	Wordt gezien als verstorend en uit de pas lopend
Intense concentratie; kan lang aandacht houden; volharding in interesses	Verwaarloost taken en mensen tijdens periodes van concentratie; weigert onderbreking; koppigheid
Sensitiviteit; empathisch vermogen; behoefte geaccepteerd te worden door anderen	Gevoelig voor kritiek en afwijzing door leeftijdgenoten
Hoge hoeveelheid energie, alert	Frustratie wanneer weinig activiteit
Gretigheid	Kan worden gezien als hyperactief
Voorkeur voor onafhankelijk werk, op zichzelf	Wegwuiven inbreng anderen; weigering tot conformiteit
Diversiteit aan interesses en vaardigheden	Kan ongeorganiseerd en verstrooid overkomen; frustraties wegens gebrek aan tijd
Sterk gevoel voor humor	Leeftijdgenoten snappen humor niet. Kan zich opstellen als de clown/grappenmaker om aandacht te krijgen

(Clark, 1992; Seagoe, 1974)

Hieronder een overzicht van gedragspatronen die kunnen ontstaan op basis van problematiek zoals omschreven in Tabel 1

Ongelijke ontwikkeling

Motorische vaardigheden blijven achter bij cognitieve vaardigheden, met name bij kinderen die nog niet de schoolleeftijd hebben. Deze kinderen kunnen in hun gedachten zien wat zij willen doen, maar zij kunnen dit vervolgens niet via motorische vaardigheden realiseren. Als gevolg hiervan kunnen er intense frustraties en emoties naar boven komen.

Relaties met leeftijdgenoten

Voorafgaand aan of tijdens de vroege schoolperiode trachten hoogbegaafde kinderen andere mensen en dingen om zich heen te organiseren. In het kader van hun zoektocht naar consistentie leggen ze een nadruk op regels, die zij anderen proberen op te leggen. Ze bedenken ingewikkelde spelletjes en proberen deze met een strakke organisatie toe te passen op leeftijdgenoten, die zich hier vervolgens aan kunnen storen.

Sterke zelfkritiek

Het vermogen mogelijkheden en alternatieven te zien kan er toe leiden dat er een ideaal zelfbeeld ontstaat dat niet overeenkomt met hoe zij zichzelf zien, hetgeen ertoe leidt dat zij zichzelf naar beneden praten.

Perfectionisme

De mogelijkheid van het kind te zien hoe het in de meest ideale zin zou kunnen presteren, leidt in combinatie met een emotionele intensiteit tot onrealistisch hoge verwachtingen van zichzelf. Perfectionisme kan bij zowel op jonge als latere leeftijd leiden tot beperkingen tijdens verschillende momenten in het academische leven.

Risicovermijding

Waar er bij hoogbegaafden een goed intern beeld is van verschillende mogelijkheden in situaties, is er ook een goed beeld van de potentiële problemen waar tegenaan gelopen kan worden. Het ontlopen van potentiële problemen kan zich uiten in het relatief onnodig vermijden van risico's, wat vervolgens kan leiden tot onderpresteren.

Literatuur

- Achter, J., Lubinski, D., & Benbow, C. (1996). Multi-potentiality among the intellectually gifted: "It was never there in the first place, and already it's vanishing." *Journal of Counseling Psychology*, 43, 65-76.
- Brody, N. (1992). *Intelligence* (2nd ed.). San Diego, CA: Academic Press, Inc.
- Charlotte-Mecklenburg Schools Program for the Gifted. (1994). *Charlotte-Mecklenburg Schools Program for the Gifted Handbook*. Charlotte, N.C.: author.
- Clark, B. (1992). *Growing up gifted*. New York: Merrill.
- Colangelo, N., & Dettman, D. G. (1983). A review of research on parents and families of gifted children. *Exceptional Children*, 50, 20-27.
- Csikszentmihalyi, M., Rathunde, K., & Whalen, S. (1993). *Talented teenagers: The roots of success and failure*. New York: Cambridge University Press.
- Freeman, J. (1979). *Gifted children: Their identification and development in a social context*. Baltimore: University Park Press.
- Gottfried, A. W., Gottfried, A. E., Bathurst, K., & Guerin, D. W. (1994). *Gifted IQ: LYtrly developmental aspects: The Fullerton longitudinal study*. New York: Plenum.
- Gardner, H. (1983). *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences*. New York: Basic Books.
- Grobman, J. (2006). Underachievement in Exceptionally Gifted Adolescents and Young Adults: A Psychiatrist's View. *Journal of Secondary Gifted Education*. 2006 17(4) 199-210
- Janos, P., & Robinson, N. (1985). Psychosocial development in intellectually gifted children. In F. Horowitz & M. O'Brien (Eds.), *The gifted and talented: Developmental perspectives* (pp. 149-195). Washington, DC: American Psychological Association.
- Karnes, M. B., Schwedel, A. M., & Steinberg, D. (1984). Styles of parenting among parents of young gifted children. *Roeper Review*, 6, 232-235.
- Moss, E. (1990). Social interaction and metacognitive development in gifted preschoolers. *Gifted Child Quarterly*, 34, 16-20.
- Renzulli, J. (1985). *The three-ring conception of giftedness. A developmental model for creative productivity. Conceptions of giftedness*, Cambridge, MA, Cambridge University Press, 1985
- Renzulli, J., Park, S. (2000). *Gifted Dropouts: The Who and the Why*. *Gifted Child Quarterly*, 44, 261-271.
- Seago, M. (1974). Some learning characteristics of gifted children. In R. Martinson, *The identification of the gifted and talented*. Ventura, CA: Office of the Ventura County Superintendent of Schools.
- Silverman, L. K. (1993). *Counseling the gifted and talented*. Denver: Love Publishing.
- Terman, L. M., & Oden, M. H. (1947). *Genetic studies of genius: Vol. 4. The gifted child grows up*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Webb, J. T., Amend, E. R., Webb, N. E., Goerss, J., Beljan, P., Olenchak, F. R. (2004) . *Misdiagnosis and Dual Diagnoses of Gifted Children and Adults: ADHD, Bipolar, Ocd, Asperger's, Depression, and Other Disorders*. Scottsdale, Ariz.: Great Potential Press.
- Webb, J. T. (1993). Nurturing Social-Emotional Development of Gifted Children. In K. A. Heller, F. J. Monks, & A. H. Passow (Eds.), *International handbook of research and development of giftedness and talent* (pp. 525-538). Oxford: Pergamon Press.
- Webb, J. T. & Kleine, P. A. (1993). Assessing gifted and talented children. In J. L. Culbertson, & D. J. Willis (Eds.), *Testing young children* (pp. 383-407). Austin, TX: Pro-ed.
- Webb, J. T., & Latimer, D. (1993). ADHD and children who are gifted. Reston, VA: Council for Exceptional Children. ERIC Digests #E522, EDO-EC-93-5.
- Webb, J. T., Meckstroth, E. A., & Tolan, S. S. (1982). *Guiding the gifted child: A practical source for parents and teachers*. Scottsdale, AZ: Gifted Psychology Press (formerly Ohio Psychology Press).
- Winner, E. (1996). *Gifted children: Myths and realities*. New York: Basic Books.
- Winner, E. (1997). Giftedness vs. creativity in the visual arts. *Poetics*, 24, 349-377.
- Winner, E. (2000). The origins and ends of giftedness. *American Psychologist* (55, No. 1), 159-169.
- <http://www.ascd.org/publications/educational-leadership/sept97/vol55/num01/Using-Multiple-Intelligence-Theory-to-Identify-Gifted-Children.aspx>
- http://www.huffingtonpost.com/marianne-kuzujanakis/gifted-children_b_2948258.html